

SUMARI

Índex d'abreviatures utilitzades.....	13
INTRODUCCIÓ.....	15
Antoni Cerdà, una historiografia enrevessada.....	16
Objecte del present treball.....	25
1. EL NAIXEMENT I LA FORMACIÓ D'ANTONI CERDÀ.....	29
El naixement.....	29
La família d'Antoni Cerdà.....	32
Els pares i els germans.....	33
El nebot: Gabriel Cerdà.....	36
La formació d'Antoni Cerdà.....	38
Els estudis universitaris.....	40
Antoni Cerdà i l'ensenyament universitari.....	46
2. ANTONI CERDÀ I ELS ORDES RELIGIOSOS.....	51
Antoni Cerdà, trinitari.....	52
La crítica del pare Vilafranca.....	59
La invenció d'Antoni Cerdà.....	64
Abadiats comendataris.....	68
Un cert vincle amb els ordes militars.....	74
3. ANTONI CERDÀ I EL CLERGAT SECULAR.....	77
Ordes menors i ordes majors.....	78
Els primers càrrecs eclesiàstics.....	80

Antoni Cerdà, canonge.....	82
La canongia a la Seu de Mallorca.....	84
Les canongies sardes.....	89
Una canongia catalana?	89
Altres concessions: beneficis, rectories i prepositures.....	91
4. ANTONI CERDÀ I L'EPISCOPAT.....	97
L'arquebisbat de Messina (1447/1448-1449)	98
El bisbat de Lleida (1449-1459)	101
La transició a Lleida: d'Aznárez de Añón a Cerdà.....	106
L'absència del bisbe: vicaris generals i procuradors.....	111
La justícia: la Cúria de l'Oficial del Bisbe.....	115
El bisbe i el rei: les Corts.....	118
El bisbe i la diòcesi: els sínodes	121
Antoni Cerdà i el capítol catedralici de Lleida.....	122
Accions religioses: celebracions i relíquies.....	130
Accions assistencials: l'Hospital General de Santa Maria	134
Accions acadèmiques: l'Estudi General de Lleida	137
La diòcesi de Giovinazzo (1455-1458)	142
El bisbe que no fou: Ravenna i Mallorca.....	142
5. ANTONI CERDÀ I LA SANTA SEU.....	145
L'accés d'Antoni Cerdà al cardenalat (1448).....	146
La tasca cardenalícia d'Antoni Cerdà.....	150
Consistoris i prebendes.....	152
Legacions pontificies	154
Justícia i manteniment de l'ordre.....	159
L'elecció del papa: els conclaves.....	161
Antoni Cerdà, cardenal i bisbe de Lleida.....	167
Antoni Cerdà, cardenal de Mallorca	170
Les famílies d'Antoni Cerdà.....	178
La família pontificia.....	179
La família cardenalícia	183
El rol cultural de pontífexs i cardenals.....	185

6. ANTONI CERDÀ I EL PODER REIAL.....	191
La tasca diplomàtica.....	194
El rei i el papa: una relació complicada.....	196
Va ser Cerdà ambaixador davant el Magnànim...?.....	199
...O va ser Cerdà ambaixador del Magnànim?.....	203
La tasca intercessora.....	208
La tasca política.....	214
La tasca instructiva.....	218
Antoni Cerdà, preceptor dels fills del Magnànim.....	219
<i>De educatione principum</i>	220
El possible lul·lisme d'Antoni Cerdà.....	223
Antoni Cerdà i Joan II.....	225
7. LA MORT I EL LLEGAT D'ANTONI CERDÀ.....	227
Mort i enterrament del cardenal.....	227
Algunes notícies sobre el testament d'Antoni Cerdà.....	234
Les vacants.....	238
La pervivència de la memòria d'Antoni Cerdà.....	240
CONCLUSIONS.....	243
La biografia d'Antoni Cerdà: una revisió historiogràfica.....	243
Oblit i memòria d'Antoni Cerdà.....	248
Conclusió final: Antoni Cerdà i el seu temps.....	250
BIBLIOGRAFIA.....	253

INTRODUCCIÓ

El segle xv va ser un període de transició entre el món medieval i la modernitat, una centúria en què convisqueren elements característics de l'edat mitjana i altres aspectes que acabarien configurant l'era moderna. Fou una etapa de canvis que afectaren tots els àmbits humans, des del sorgiment d'una nova forma d'estat fins a una mentalitat que situava l'home al centre del cosmos. Ni tan sols una institució mil·lenària com l'Església aconseguí escapar de l'influx dels nous temps. De fet, la centúria començà amb una divisió en el si d'aquella que no se solucionà fins a la segona —o tercera— dècada del quatre-cents: el Cisma d'Occident. El traumàtic episodi va poder ser resolt, i l'Església tornà a tenir un papa únic, reconegut per tot el món catòlic. Això no obstant, aquesta situació d'unitat fou més aparent que real, perquè la lluita entre el conciliarisme i la monarquia pontifícia es va perllongar durant encara trenta anys. En el marc d'aquests conflictes, l'Església també es va anar convertint, de cada cop més, en un poder temporal, tot i que no renunciava al seu vessant espiritual. Els prebendats —entre els quals els cardenals— hagueren de dur a terme la seva acció a cavall entre els poders eclesiàstic i laic, i sovint es mantingueren lligats tant a la tiara com a la corona respectiva.

Un dels personatges de l'Església del segle xv va ser Antoni Cerdà. D'origen mallorquí, va seguir una carrera eclesiàstica que el conduí a ocupar l'arquebisbat de Messina, la càtedra episcopal de Lleida i el cardenalat. Així mateix, Cerdà —segons certa historiografia— també hauria estat membre de l'orde de la Santíssima Trinitat i de la Redempció de Captius, i hauria tingut diversos càrrecs, com el de ministre general de la seva casa trinitària, ministre provincial d'Aragó, visitador a les províncies d'Anglaterra, Escòcia i Hibèrnia, i procurador de l'orde a Roma. Igualment,

fou una persona molt reconeguda pels seus coneixements teològics, per la qual cosa va ser tingut en alta consideració per papes com Nicolau V i Pius II. La seva activitat intel·lectual no es va limitar a l'àmbit de la teologia, sinó que també ha estat considerat un autor proper als postulats humanistes. Antoni Cerdà va ser, en definitiva, una persona que visqué entre dues eres.

La importància d'aquesta figura contrasta amb el poc coneixement que se'n té. Així, a principis del segle XIX, el pare Lluís de Vilafranca lamentava que “fue uno de los grandes hombres que produjo el siglo xv, pero las particularidades de su vida han quedado tan envueltas en la obscuridad de los tiempos, que no es posible arreglarlas por orden cronológico, como merecía el merito de un sugeto tan distinguido”.¹ Els dos-cents anys d'investigació històrica que han transcorregut des del moment de redacció d'aquest fragment fins a l'actualitat no han suposat un notable increment de la coneixença de la vida i de les accions d'Antoni Cerdà. Més aviat al contrari, les dades donades pels cronistes i erudits que han tractat la seva figura han estat repetides pels historiadors, sense que s'hagin aportat noves notícies procedents de la documentació.

ANTONI CERDÀ, UNA HISTORIOGRAFIA ENREVESSADA

Antoni Cerdà no ha estat objecte d'un estudi científic profund. Sí que és cert que alguns autors han recorregut a fonts primàries per documentar-lo en l'àmbit biogràfic,² però, en la majoria de casos, erudits i historiadors s'han basat en cròniques no sempre contrastades. En altres paraules, la biografia d'Antoni Cerdà no ha estat sotmesa al judici crític que exigeix la ciència historiogràfica. El resultat d'aquesta pràctica ha estat la repetició d'errors o imprecisions que s'han anat transmetent al llarg dels treballs. Així, s'ha construït una semblança a partir de dades històriques i d'altres afegits de dubtosa procedència, la qual cosa ha donat lloc a una versió biogràfica que inclou alguns tòpics no documentats, però que, per tradició, es poden localitzar en qualsevol vida d'Antoni Cerdà. El mallorquí no ha estat, ni de bon tros, l'única víctima d'aquesta pràctica: per a

1. Lluís DE VILAFRANCA, *Primer ensayo para una biblioteca mallorquina*, f. 133r (col·lecció particular de Manuel Ripoll Billón - Palma).

2. José RIUS SERRA, “Catalanes y aragoneses en la corte de Calixto III”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 3 (Barcelona, 1927), p. 240-241; Alfred A. STRNAD, “Cerdá y Lloscos, Antonio”, *Dizionario Biografico degli Italiani*, Alberto M. GHISALBERTI (dir.), Istituto dell'Enciclopedia Italiana, Roma, 1979, vol. 23, p. 704-706.

un contemporani i amic seu, Calixt III, també s'ha edificat una imatge distorsionada. Per això, quan Navarro Sorní n'elaborà la biografia, escrigué unes paraules que són igualment aplicables a l'objecte del present llibre:

En este sentido, un escollo —y no pequeño— al emprender la tarea de escribir una biografía del primer papa Borja, es librarse del peso opresivo de la historiografía tradicional [...]. En verdad resulta muy difícil librarse del influjo de ese retrato tan fuertemente marcado [...] para ir delineando sus rasgos de acuerdo con los datos suministrados por las fuentes, sobre todo cuando estos datos no coinciden con aquella.³

Les primeres obres que mencionen Antoni Cerdà són incertes. Sembla que el primer autor que hauria escrit sobre ell hauria estat el trinitari anglès John Blakeney († 1477) en la seva obra *De Mundi ætatibus*, publicada a Londres el 1447. Seria, per tant, una obra contemporània a Antoni Cerdà. Malauradament, no es coneix cap còpia d'aquest text, tot i que, al segle XVIII, el trinitari Llorenç Reynés va transcriure'n la suposada referència a Antoni Cerdà.⁴ Per altra banda, és possible que el també trinitari Robert Gaguin (1434?-1501) esmentés el mallorquí en un fragment de la seva crònica dels ministres generals de l'orde de la Santíssima Trinitat. Aquesta notícia és recollida el 1868 per l'erudit Joaquim Maria Bover,⁵ segurament presa d'un autor anterior, tot i que Bover no n'indica la procedència.

Les primeres referències a Antoni Cerdà en llibres que han pogut ser degudament localitzats es troben a llargues relacions cronològiques de papes i cardenals, que sovint inclouen una breu biografia de cada prebendat. És el cas de *Vitae et gestae summorum pontificum*, obra de l'agustiniana Onofrio Panvinio (1530-1568),⁶ o de la reeixida obra del dominic Alfonso Chacón (1530-1599) titulada *Vitae, et res gestae pontificum Romanorum et*

3. Miguel NAVARRO SORNÍ, *Alfonso de Borja, papa Calixto III. En la perspectiva de sus relaciones con Alfonso el Magnánimo*, Institució Alfons el Magnànim – Diputació de València, València, 2008, p. 12.

4. BPM, ms. 49, f. 62r (Llorenç REYNÉS, *Tomo 3 de la Crònica de la Província de Aragó, de Calzados del Orden de la Santísima Trinidad Redención de Cautivos. Siglo Tercero. Contiene la Historia de los Conventos, de los Provinciales, y de las Personas Insignes, que florecieron en dicha Provincia. Epítome. De los Reverendísimos Padres Ministros Generales, que gobernaron Nuestra Religión en dicho Siglo*).

5. Joaquín M. BOVER DE ROSSELLÓ, *Biblioteca de escritores baleares*, Imprenta de P. Gelabert, Palma, 1868, p. 180 (vol. 1).

6. Onofrio PANVINIO, *Romani pontifices et cardinales S. R. E. ab eisdem à Leone IX ad Paulum Papam IIII per quingentos posteriores a Christi Natali annos creati*, Apud Michaellem Tramezinum, Venècia, 1557. La biografia d'Antoni Cerdà es troba a p. 302.

S. R. E. cardinalium.⁷ L'èxit del volum de Chacón va promoure'n una segona edició el 1630,⁸ que fou revisada i ampliada per una comissió integrada per Girolamo Aleandro, Francisco de Cabrera Morales, Andrea Vittorelli i Ferdinando Ughelli.⁹ Aquesta no va ser la darrera edició del llibre de Chacón, ja que el 1677 encara en va aparèixer una tercera, revisada i ampliada per Agostino Oldoini.¹⁰ El cardenal Antoni Cerdà apareix a les tres edicions, que en proporcionen una breu biografia.¹¹ En darrer lloc, l'esmentat Agostino Oldoini (1601-1680) va ser autor d'una altra relació de pontífexs i cardenals, titulada *Athenaeum Romanum*.¹²

El segle XVII també suposà l'entrada d'Antoni Cerdà a diferents cròniques històriques. Una d'aquestes és *Iconologia della Gloriosa Vergine Madre di Dio Maria, protettrice di Messina*, obra del jesuïta Placido Samperi i impresa a Messina el 1644.¹³ En aquest volum, Samperi (nascut el 1590) tracta sobre les diferents representacions marianes existents a aquesta ciutat siciliana; en tractar sobre les que es conserven a l'església dels trinitaris, l'ignasià ho va aprofitar per introduir breument la figura d'Antoni Cerdà, que havia estat bisbe de Messina.¹⁴ Per altra banda, Cerdà apareix sovint a les cròniques o històries de l'orde de la Santíssima Trinitat. Un dels autors més importants d'aquest gènere va ser fra Joan de Figueres i Carpi († 1660/1670). Aquest valencià va professar a l'orde, en la seva branca descalça, i va ocupar-hi diversos càrrecs, entre els quals el de minis-

7. Alfonso CHACÓN, *Vitae et gestae summorum pontificum a Christo Domino usque ad Clementem VIII, necnon S. R. E. Cardinalium cum eorundem insignibus*, Expensis hæredum Petri Antonij Lanceæ, Roma, 1601, vol. 1. Chacón va morir abans de publicar la seva obra, que va ser completada per un nebot.

8. Alfonso CHACÓN, *Vitae et res gestae pontificum Romanorum et S. R. E. cardinalium. Ab initio nascentis Ecclesiae, usque ad Urbanum VIII Pont. Max.*, Typis Vaticanis, Roma, 1630 (vol. 2).

9. Manuel MAÑAS NÚÑEZ, "Otro ilustre brocense: el doctor Francisco de Cabrera Morales", *Alcántara*, 81 (Càceres, 2015), p. 123.

10. Alfonso CHACÓN, *Vitae, et res gestae pontificum Romanorum et S. R. E. cardinalium. Ab initio nascentis Ecclesiae usque ad Clementem IX P. O. M.*, Cura, et sumptib. Philippi et Ant. de Rubeis, Roma, 1677, vol. 2.

11. Alfonso CHACÓN, *Vitae et gestae summorum pontificum...*, p. 921 (vol. 1); Alfonso CHACÓN, *Vitae et res gestae pontificum...*, col. 1176 (vol. 2); Alfonso CHACÓN, *Vitae, et res gestae pontificum...*, vol. 2, col. 969.

12. Agostino OLDOINI, *Athenaeum Romanum in quo summorum pontificum, ac pseudopontificum, nec non S. R. E. cardinalium et pseudocardinalium*, Ex Typographia Camerali, apud Hæredes Sebastiani Zechini, Perusa, 1676. La biografia de Cerdà es pot trobar a p. 75.

13. Placido SAMPERI, *Iconologia della Gloriosa Vergine Madre di Dio Maria, protettrice di Messina, Divisa in cinque Libri, ove si ragiona delle imagini di Nostra Signora, che si riueriscono ne' Tempij, e Cappelle più famose della Città di Messina; delle loro Origini, Fondazioni, e singolari auuenimenti, con alcune digressioni delle persone segnalate nelle virtù appartenenti à quel luogo, di cui si fa mentione*, Giacomo Matthei Stampatore Camerale, Messina, 1644.

14. Placido SAMPERI, *Iconologia della Gloriosa Vergine...*, p. 251. Samperi és un personatge clau per a la historiografia de Cerdà, ja que, segons Bover, va ser l'editor de l'única obra redactada pel cardenal mallorquí. Joaquín M. BOVER DE ROSSELLÓ, *Memoria biográfica de los mallorquines que se han distinguido en la antigua y moderna literatura*, Imprenta Nacional de Juan Guasp, Palma, 1838, p. 72.

tre provincial i el de vicari general per a les illes Britàniques. També va procurar la conservació de la memòria de l'orde a través de l'elaboració de dues obres: els *Annales* —que abasten fins al 1333— i el *Chronicum Ordinis Sanctissimæ Trinitatis de Redemptione Captivorum*, que va ser publicat a Verona el 1645.¹⁵ El pare Figueres elaborà una breu semblança biogràfica de Cerdà, basada, sobretot, en la que havia publicat Samperi l'any anterior.¹⁶ També es poden trobar referències a Cerdà als *Annales Ordinis Sanctissimæ Trinitatis Redemptionis Captivorum* del franciscà Bonaventura Baro (1610-1696)¹⁷ i al *Menologium Marianum* del servita Caspar M. Kinigl (1699-1778), que dedicà l'11 d'agost al purpurat mallorquí.¹⁸

Juntament amb aquesta reivindicació de religió efectuada pels trinitaris, es localitza un orgull d'origen territorial. Baltasar Porreño de Mora (1569-1639) va tractar sobre Antoni Cerdà en la seva obra inèdita *Elogios de los cardenales de España*.¹⁹ Per la seva part, el bibliògraf Nicolás Antonio (1617-1684) inclogué Cerdà al volum *Bibliotheca Hispana Vetus*, que recopilava els autors oriünds dels regnes hispànics anteriors a 1500.²⁰ Els mateixos autors mallorquins volgueren glorificar el seu il·lustre compatriota, fet que explica que Antoni Cerdà aparegui dues vegades a la *Historia del Reyno de Mallorca* de Vicenç Mut i Armengol (1614-1687), com a trinitari i com a intel·lectual de prestigi.²¹ Ja al segle XVIII, l'il·lustrat

15. Joan de FIGUERES CARPI, *Chronicum Ordinis Sanctissimæ Trinitatis de Redemptione Captivorum*, Apud Franciscum de Rubeis, Verona, 1645. Malgrat la pretensió històrica d'aquesta obra, el text presenta nombroses errades. Això no ha evitat que hagi estat utilitzat de manera massiva per erudits i historiadors posteriors, motiu pel qual les imprecisions han estat transmeses i perpetuades fins a l'actualitat.

16. Joan de FIGUERES CARPI, *Chronicum Ordinis Sanctissimæ Trinitatis...*, p. 184-185.

17. Bonaventura BARO, *Annales ordinis Sanctissimæ Trinitatis Redemptionis Captivorum fundatoribus sanctis Ioanne de Matha et Faelicæ de Valois, tomus primus. Primam centuriam annorum complexus, hoc est ab anno Christi 1198, ad annum 1297*, Typis Angelii Bernabò, Roma, 1684, p. 144.

18. Caspar M. KINIGL, *Menologium Marianum seu gesta sanctorum, beatorum, et venerabilium utriusque sexus ordinis servorum beate Marie virgine qui inter alios quam plures. Per quinque elapsa sæcula sanctitate, doctrina, pietate floruerunt ex ordinis annalibus deprompta et in singulos annidies digesta addita epitome piarum reflexionum. Pars secunda*, Willermus Corbis, Venècia, 1768, p. 92.

19. El treball sols és conegut per referències d'autors que pogueren consultar-lo, el més destacat dels quals fou Luis Jacobo de Santiago, autor de *Biblioteca Pontificia*. Eva M. CASTRO CARIDAD, "Baltasar Porreño y su tratado sobre las doce Sibilas", *Humanismo y pervivencia del mundo clásico*, José M. MAESTRE MAESTRE, Joaquín PASCUAL BAREA, Luis CHARLO BREA (eds.), Instituto de Estudios Humanísticos – Laberinto – Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Alcanýis – Madrid, 2002, vol. 3/4, p. 1829.

20. Nicolás ANTONIO, *Bibliotheca Hispana Vetus, sive Hispanorum, qui usquam unquamve scripto aliquid consignaverunt, notitia. Complectens scriptores omnes qui ab anno M usque ad MD floruerunt*, Ex Typographia Antonii de Rubeis propè S. Sylvestrum de Capite in Via Vitis, Roma, 1696, vol. 2, p. 182.

21. Vicenç MUT I ARMENGOL, *Tomo II de la Historia del Reyno de Mallorca. Que escrivio Vicente Mut, su Coronista, Ingeniero y su Sargento Mayor por Su Magestad*, Herederos de Gabriel Guasp, Mallorca, 1650, p. 354-355 (intel·lectual) i 529-531 (trinitari).

Bonaventura Serra (1728-1784) tractà sobre Cerdà en la seva destacada obra *Glorias de Mallorca*, el primer volum de la qual va ser publicat el 1755, mentre que el segon restà inèdit.²² També el doctor en medicina Francesc Ferrer i Cassà († 1798) redactà una breu semblança biogràfica del cardenal mallorquí a *Continuación, comentario y correcciones a los Anales de Mallorca del Pavorde D. Guillermo Terrassa*, que no va ser publicada.²³ En darrer lloc, Antoni Cerdà fou inclòs en la primera història de Santa Margalida, vila en la qual hauria nascut. Aquesta va ser *Breve historia de la villa de Santa Margarita*, redactada en llatí per Joan Verger, rector de la parròquia, el 1766.²⁴ La glorificació dels personatges més rellevants de la vila suposava exalçar la mateixa població i, certament, la semblança biogràfica de Cerdà es caracteritza pel to laudatori.

L'orgull d'origen i el de religió coincidiren al segle XVIII amb dues obres sobre els trinitaris. El trinitari mallorquí Joan Servera (1702-1767)²⁵ va ser l'autor de *Tratado histórico de los Conventos de Mallorca del Orden de la Santísima Trinidad redención de Cautivos y de sus varones ylustres*, redactat el 1758, i que segueix les mateixes característiques que les cròniques trinitàries que el precediren.²⁶ Una dècada més tard, el 1770, Llorenç Reynés (1709-1786) va escriure *Crónica de la Provincia de Aragón, de Calzados del Orden de la Santísima Trinidad Redención de Cautivos*. Aquesta magna obra està estructurada en quatre volums, cadascun dels quals abasta un segle d'història de les diferents cases de l'orde que pertanyien a la Província d'Aragó.²⁷ Reynés dedicà un capítol a la figura d'Antoni Cerdà, de qui oferí una completa biografia de base bibliogràfica.²⁸

El segle XIX suposà el naixement de la ciència historiogràfica, tot i que, en el cas de Mallorca, es mantingué la tradició del segle ante-

22. Bonaventura SERRA I FERRAGUT, *Glorias de Mallorca*, En la Imprenta de Miguel Cerdá, y Antich, Impresor delante de la Cárcel del Rey, Palma, 1755 (vol. 1). El manuscrit del segon tom es conserva a la biblioteca de Can Pueyo, d'acord amb Antoni FURIÓ SASTRE, *Carta histórico-crítica sobre el lugar dónde estuvo situada la antigua Pollentia en la época que los romanos dominaron la isla de Mallorca*, Librería de D. Felipe Guasp, Palma, 1839, p. 64-65.

23. Joaquín M. BOVER DE ROSSELLÓ, *Miscelanea Erudita Majoricense que contiene varios y curiosos monumentos recojidos los unos y compuestos los otros*, AMP, Manuscrits, Llabrés, 71, p. 255 i 258-259.

24. El 1830 el compendi va ser traduït al castellà per Simó Alzina, i, finalment, publicat el 1884. Juan VERGER, *Breve historia de la villa de Santa Margarita escrita en latín por el Dr. D. Juan Verger Presbítero y Rector de la Iglesia parroquial de dicha villa. Traducida al castellano por D. Simón Alzina Presbítero y Rector del Colegio de N. Señora de la Sapiencia. Año de 1830*, Imprenta de Felipe Guasp y Vicens, Palma, 1884.

25. Maria BARCELÓ CRESPI, "Fra Joan Cervera i Garcies, trinitari (1702-1767)", *Actes de les IV Jornades d'Estudis Locals*, Ajuntament de Porreres, Porreres, 2013, p. 123-130.

26. Copiat a Joaquín M. BOVER DE ROSSELLÓ, *Miscelanea Erudita Majoricense...*, p. 454-483.

27. Els quatre toms es conserven a la Biblioteca Pública de Palma. El que correspon al segle XV és el tercer.

28. BPM, ms. 49, f. 62r-65b r.

rior durant molt de temps. Ara bé, el vuit-cents va aportar l'abundant producció bibliogràfica de l'erudit Joaquim Maria Bover de Rosselló (1810-1865),²⁹ les obres del qual varen ser amplament difoses. Continuant amb la pretensió de glorificar els personatges més rellevants de Mallorca, Bover va redactar diverses semblances biogràfiques d'Antoni Cerdà. El text bàsic és el que s'inclou al llibre *Memoria biográfica de los mallorquines que se han distinguido en la antigua y moderna literatura*, publicat el 1838.³⁰ Aquest no difereix massa d'una publicació posterior, *Várones ilustres de Mallorca*, que inclou una nova biografia d'Antoni Cerdà que no suposa un avenç en el coneixement del personatge.³¹ Una tercera semblança del cardenal fou recollida a *Biblioteca de escritores baleares*, publicada de manera pòstuma el 1868.³² En aquesta darrera aproximació, apareguda trenta anys després de *Memoria biográfica de los mallorquines*, Bover incorporà algunes dades noves que hauria recopilat al llarg d'aquestes tres dècades, i, a més, realitzà algunes correccions puntuals. En tot cas, l'essència de la biografia de Cerdà no es va veure alterada.

Coetani als anys de producció de Bover va ser el caputxí Lluís de Vilafranca (1770-1847), que va preparar —amb anterioritat a aquell— una obra que pretenia recollir la biografia dels autors mallorquins de tots els temps, entre els quals Antoni Cerdà.³³ La redacció es va basar en cròniques i textos aportats pels erudits precedents, però no es va limitar a la consulta de les fonts bibliogràfiques, sinó que també va acudir a documents d'arxiu. A més, i a diferència d'alguns dels seus contemporanis, Lluís de Vilafranca indicà amb precisió la referència de la qual extreia la informació. En tots els casos, el caputxí no validà automàticament el que llegia, sinó que s'hi aproximà de manera crítica. Per tot plegat, la semblança biogràfica de Cerdà redactada pel pare Vilafranca presenta algunes diferències significatives respecte a les altres, fins i tot a la que Bover va publicar trenta anys més tard.

29. Sobre el marc historiogràfic en què va viure Bover de Rosselló, vegeu Pere FULLANA PUIGSERVER, "La historiografia a Mallorca 1840-1890", *Els historiadors i l'esdevenir polític d'un segle a Mallorca (1839-1939)*, Pere Fullana Puigserver, Isabel Peñarrubia i Marquès, Antoni Quintana i Torres, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1996, p. 14-16 i 27-30.

30. Joaquín M. BOVER DE ROSSELLÓ, *Memoria biográfica de los mallorquines...*, p. 70-72. El volum presenta una breu biografia dels autors mallorquins fins al primer terç del segle XIX, que hi són disposats en ordre alfabètic.

31. Joaquín M. BOVER DE ROSSELLÓ, *Várones ilustres de Mallorca*, Imprenta de Pedro José Gelabert, Palma, 1847, p. 291-295.

32. Joaquín María BOVER DE ROSSELLÓ, *Biblioteca de escritores baleares...*, vol. 1, p. 180-181.

33. Lluís de VILAFRANCA, *Primer ensayo para una biblioteca...*, f. 133r-135v.

Malgrat els estudis inèdits de Lluís de Vilafranca, els autors posteriors acudiren sempre a la biografia d'Antoni Cerdà que escrigué Joaquim Maria Bover. Per exemple, fou utilitzada pel trinitari Antonio de la Asunción (1867-1943) per redactar l'entrada dedicada a Cerdà a *Diccionario de escritores trinitarios de España y Portugal*, publicat el 1898.³⁴ Poc abans, cap al 1881, l'obertura de l'Arxiu Secret Vaticà permeté que els historiadors accedissin a la documentació de l'Església.³⁵ Això va suposar un increment dels estudis d'història de l'Església, que es traduïren en magnes obres com la destacada *Història dels papes*, de Ludwig von Pastor (1854-1928).³⁶ Antoni Cerdà aparegué, com a personatge secundari, al treball de Pastor, però aquesta nova informació no es va veure reflectida a les biografies redactades a l'Estat espanyol. La situació canvià lleugerament el 1927, quan José Rius Serra (1891-1966) publicà un important article a *Analecta Sacra Tarraconensia* sobre la presència catalana a la Roma de Calixt III.³⁷ Rius aportà nova informació —de caràcter econòmic, majoritàriament— sobre Antoni Cerdà, extreta directament dels registres vaticans.³⁸ El fet que l'article es publicués en castellà en una revista espanyola contribuí a la seva difusió, tot i que encara fou limitada.

El cert és que la historiografia sobre el purpurat mallorquí no va evolucionar gaire durant el segle xx, i la biografia de Bover continuà essent la referència obligada per a qualsevol autor que tractés sobre aquell. Ara bé, fou en el nou-cents quan alguns autors de Lleida recuperaren la figura de Cerdà en qualitat de bisbe de la seva diòcesi. El cert és que l'abat premonstratès Jaume Caresmar (1717-1791) ja havia redactat una primera biografia del mallorquí per al seu inèdit episcopologi de Lleida.³⁹ Prop de cent anys més tard, el jesuïta mallorquí Joan Bibiloni, secretari de cambra de Josep Miralles —bisbe de Lleida entre 1914 i 1925—, també investigà superficialment sobre Antoni Cerdà, tot i que el seu interès radicava en els segells i en l'heràldica dels prelats de Lleida, i, per tant, no redactà cap text que inclogués dades sobre aquell.⁴⁰ Ja més

34. Antonio de LA ASUNCIÓN, *Diccionario de escritores trinitarios de España y Portugal*, Imprenta de Fernando Kleinbub, Roma, 1898, vol. 1, p. 146-149.

35. Santiago CASAS RABASA, "León XIII y la apertura del Archivo Secreto Vaticano", *Anuario de Historia de la Iglesia*, 12 (Pamplona, 2003), p. 91-106.

36. Ludwig von PASTOR, *Storia dei Papi nel periodo del Rinascimento (Martino V, Eugenio IV, Niccolò V, Calisto III) fino all'elezione di Pio II*, Desclée e Ci. Editori Pontifici, Roma, 1958.

37. José RIUS SERRA, "Catalanes y aragoneses...", p. 193-330.

38. José RIUS SERRA, "Catalanes y aragoneses...", p. 240-241.

39. ACL, P1_M3_P4_C03, n. 8, f. 267r.

40. ACL, P6A_M1_P2_C05, s. f.

avançat el segle, Josep Lladonosa (1907-1990) topà amb el bisbe i cardenal mallorquí en les seves incansables investigacions als arxius lleidatans; tot i que Antoni Cerdà no va ser un objecte d'estudi per si mateix, sí que és mencionat en el marc d'altres temes més amplis. La semblança biogràfica del cardenal més destacada que Lladonosa va elaborar es troba al seu llibre *Relacions entre Mallorca i Lleida a l'època medieval*, que va ser publicat el 1976;⁴¹ Antoni Cerdà hi constitueix un dels nexes que enllacen les terres de Ponent amb l'illa mediterrània. Ara bé, Lladonosa presenta algunes errades que es troben igualment en els autors mallorquins, la qual cosa evidencia l'ús de les mateixes fonts. Pel que fa a la historiografia des de Mallorca, no es troba cap innovació destacable. El 1981 va ser publicat el llibre *Cardenales de Mallorca*, escrit per Gabriel Mateu Mairata (1912-1989),⁴² que recupera el to glorificador que havia caracteritzat els erudits del vuit-cents i que va ser recuperat pel nacionalcatolicisme. Amb un mode diferent és tractada la figura de Cerdà al primer volum de la *Història de Santa Margalida*, redactat per Joan March Ques i Ramon Rosselló Vaquer i publicat el mateix any 1981.⁴³

Dues obres dels darrers dos decennis del segle xx mereixen una menció a part per la seva nova mirada. En primer lloc, Alfred A. Strnad (1937-2003) va redactar l'entrada dedicada a Antoni Cerdà en el *Dizionario Biografico degli Italiani*.⁴⁴ Strnad va utilitzar documentació de l'Arxiu Secret Vaticà, la qual cosa li permeté aportar noves dades, tot i que no hi hagué un contrast real entre aquesta informació d'arxiu i les biografies tradicionals; de fet, sembla que hi hagué un ús destacable de Bover. Poc després, José Goñi (1914-2002) elaborà l'article de Cerdà per al *Diccionario de Historia Eclesiástica de España*, en el qual inclou una petita crítica historiogràfica a la biografia de Cerdà.⁴⁵ L'article de Goñi nodrí Pedro Aliaga de dades per a l'entrada al *Diccionario Biográfico Español*, que no va

41. Josep LLADONOSA I PUJOL, *Relacions entre Mallorca i Lleida a l'època medieval*, Rafael Dalmau, Editor, Barcelona, 1976, p. 57-61.

42. Gabriel MATEU MAIRATA, *Cardenales de Mallorca*, Cort, Palma, 1981. El capítol dedicat a Cerdà a p. 45-69.

43. Joan Francesc MARCH QUES, Ramon ROSELLÓ VAQUER, *Història de Santa Margalida. Volum primer. De la Prehistòria al segle XVI*, Ajuntament de Santa Margalida, Santa Margalida, 1981. Sembla que els autors prengueren com a base la biografia elaborada per Verger al segle XVIII, a la qual no aporten esmenes o ampliacions que procedeixin de noves recerques.

44. Alfred A. STRNAD, "Cerdà y Lloscos...", p. 704-706.

45. José GOÑI GAZTAMBIDE, "Cerdà, Antonio, OSST", *Diccionario de Historia Eclesiástica de España. Suplemento I*, Quintín ALDEA VAQUERO, Tomás MARÍN MARTÍNEZ, José VIVES GATELL (dirs.), Madrid, Instituto Enrique Flórez - Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1983, p. 122-124.

més enllà.⁴⁶ Un dels darrers intents de sintetitzar una biografia d'Antoni Cerdà es troba a l'episcopologi que Josefina París elaborà per al segon tom de l'obra *Arrels cristianes*, publicada en quatre volums entre el 2007 i el 2009.⁴⁷ També Roser Sabanés dedicà un paràgraf al mallorquí en el marc d'un treball sobre els concilis de l'Església de Lleida.⁴⁸ Finalment, cal indicar que Cerdà apareix a l'episcopologi del web de la diòcesi lleidatana;⁴⁹ part dels enunciats que s'hi inclouen són erronis.

No es pot acabar aquesta breu exposició de la historiografia sobre Antoni Cerdà sense fer referència al món acadèmic, i, sobretot, al treball d'Antoni Mas. L'any 2000 va publicar una comunicació en què estudiava l'ascens social de la família Cerdà de Santa Margalida, en el qual el purpurat jugà un rol fonamental gràcies a les rendes que percebia.⁵⁰ La nissaga dels Cerdà també ha estat una de les protagonistes de la tesi doctoral d'Antoni Mas;⁵¹ la ingent investigació arxivística duta a terme per reconstruir-ne la genealogia aporta, pel que fa al cardenal, noves dades del possible parentiu d'aquest. Per altra banda, Antoni Cerdà ha estat tractat, de manera col·lateral, per Maria Barceló i Gabriel Ensenyat en els estudis sobre l'humanisme a Mallorca; ambdós autors han situat el purpurat en el context del canvi cultural del segle xv i han emfatitzat el caràcter dual de nombrosos mallorquins que, gràcies al seu coneixement dels nous corrents culturals, visqueren entre l'edat mitjana i la modernitat.⁵²

46. Pedro ALIAGA ASENSIO, "Cerdà y de Lloscos, Antonio", *Diccionario Biográfico Español*, Gonzalo ANES Y ÁLVAREZ DE CASTRILLÓN (dir.), Real Academia de la Historia, Madrid, 2009, vol. 13, p. 201-202.

47. Josefina PARÍS I MOR, "Episcopologi", *Arrels cristianes. Presència i significació del cristianisme en la història i la societat de Lleida. Volum II. Temps de consolidació. La baixa edat mitjana (segles XIII-XV)*, Prim BERTRAN I ROIGÉ, Francesc FITÉ I LLEVOT (coords.), Pagès editors – Bisbat de Lleida, Lleida, 2008, p. 656-657.

48. Roser SABANÉS I FERNÁNDEZ, *Els concilis ilerdenses de la província eclesiàstica Tarraconense a l'Edat Mitjana (546-1460)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2009, p. 314-315.

49. Ramiro VIOLA GONZÁLEZ, "Mons. Antoni Cerdà i de Lloscos", *Bisbat de Lleida*, Bisbat de Lleida. <<https://cutt.ly/zL686nW>>. Consultat: 23 de juliol de 2022.

50. Antoni MAS I FORNERS, "De pagesos a cavallers: l'extracció social i el patrimoni del cardenal Antoni Cerdà i del canonge Gabriel Cerdà (segles xv-xvi)", *Al tombant de l'edat mitjana. Tradició medieval i cultura humanística*, Maria BARCELÓ CRESPI (coord.), Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 2000, p. 437-450.

51. Antoni MAS I FORNERS, *Colonització, feudalisme, canvi social i paisatgístic a Mallorca (segles XIII-XVI). Una aproximació a partir de l'estudi de l'antic terme de Santa Margalida*, Universitat de les Illes Balears (tesi doctoral), Palma, 2017.

52. La referència al cardenal Cerdà és una constant en les publicacions editades a partir del canvi de mil·lenni. Maria BARCELÓ CRESPI, Gabriel ENSENYAT PUJOL, *Els nous horitzons culturals a Mallorca al final de l'Edat Mitjana*, Documenta Balear, Palma, 2000, p. 96; Gabriel ENSENYAT PUJOL, "Humanisme i Renaixement a Mallorca: noves dades, nova periodització", *eHumanista/IVITRA*, 1 (Santa Barbara, 2012), p. 111; Maria BARCELÓ CRESPI, Gabriel ENSENYAT PUJOL, *Clergues il·lustrats. Un cercle humanista a l'entorn de la Seu de Mallorca (1450-1550)*, Publicacions Catedral de Mallorca, Palma, 2013, p. 19-20; Maria BARCELÓ CRESPI, "Aspectes de la relació de Mallorca amb el Regne de Nàpols a la Baixa Edat Mitjana", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 72 (Palma, 2016), p. 48.

OBJECTE DEL PRESENT TREBALL

Com s'ha pogut veure a les pàgines precedents, Antoni Cerdà no té un estudi biogràfic rigorós i contrastat amb fonts arxivístiques. La seva vida s'ha anat construint a partir de la bibliografia preexistent i d'alguns documents puntuals. Els diversos autors que, des del mateix segle xv —en el cas de Blakeney i Gaguin—, tractaren sobre la figura del purpurat mallorquí constituïren la base a partir de la qual els erudits posteriors bastiren els seus propis textos. Es podria considerar que el punt culminant de la biografia d'Antoni Cerdà fou el segle XIX, quan Joaquim Maria Bover va elaborar-ne la semblança que, probablement, tingué més èxit entre els diferents autors, encara avui. En tot cas, cal insistir que les errades i les imprecisions s'han anat difonent al llarg dels segles, durant més de quatre-cents anys, fins a l'actualitat.

L'elecció de la figura d'Antoni Cerdà com a objecte d'estudi sorgeix de la voluntat d'aprofundir en el coneixement de la seva vida i de completar les biografies tradicionals amb dades extretes dels arxius. En general, els autors han tendit a relacionar els oficis i les dignitats que el mallorquí va ocupar, però no han passat a detallar quines accions va dur a terme en el seu exercici. Cal endinsar-se en aquest aspecte mitjançant la revisió de la documentació i l'aportació de noves fonts. Al mateix temps, es pot afirmar que la figura d'Antoni Cerdà està situada entre la història i la llegenda, perquè alguns dels elements que han caracteritzat la seva biografia tradicional no han estat contrastats de manera documental. Per tant, s'han de discernir els fets històrics d'aquells que li han estat atribuïts amb posterioritat a la seva mort, o que són, almenys, de dubtosa assignació. A aquest efecte, és imprescindible una discussió constant amb tota la historiografia precedent a partir de les noves dades.

Fins a aquest moment, Antoni Cerdà ha estat una *vida secundària*, això és, una figura que ha aparegut al costat de les biografies de grans personatges, com Alfons el Magnànim, Calixt III o Manuel de Montsuar.⁵³ La seva individualitat sols s'ha manifestat en llistes de cardenals, episcopologis de Lleida o reculls alfabètics d'autors. Aquest treball, doncs, ve a ser el primer estudi en què Antoni Cerdà esdevé l'objecte d'una biografia completa. Es recupera, d'aquesta manera, un home que va tenir una gran importància per si mateix, i que també es va relacionar amb gent de primer ordre. Per aquest motiu, l'establiment de lligams i de

53. Catherine PETERS, "Secondary Lives: Biography in Context", *The Art of Literary Biography*, John BACHELOR (ed.), Clarendon Press, Oxford, 1995, p. 46-56.

xarxes socials entre Antoni Cerdà i les diferents persones i institucions amb les quals va tractar constitueix un punt de gran interès. El segle xv va ser un període d'intenses relacions entre el Papat i els sobirans europeus, i els purpurats hagueren de moure's en un equilibri entre ambdós poders. En conseqüència, s'ofereix una nova perspectiva en la qual la figura central no ostentà el poder suprem en la institució —com el Magnànim o Calixt III—, sinó que jugà un rol intermedi. Ara bé, centrar-se en Antoni Cerdà no vol dir abandonar el context en què visqué el personatge; d'acord amb els postulats de la biografia actual, la figura ha de permetre comprendre el seu període històric.⁵⁴ Cerdà es mogué en una Església que canviava, ja que, de la ruptura cismàtica, en sorgia una nova institució que, al mateix temps que reclamava un poder temporal, també s'enfrontava a nous reptes, com el conciliarisme, l'humanisme o l'avenç dels turcs.

El present treball adopta, en general, una estructura temàtica. Tot i que la disposició més lògica per a una biografia és la cronològica, un enfocament temàtic permet una millor anàlisi dels episodis narrats i facilita el relat.⁵⁵ Això és important en el cas de Cerdà, ja que va ocupar diferents càrrecs al mateix temps.⁵⁶ Per tant, les seves accions són més comprensibles si s'aplica una ordenació temàtica, encara que això impliqui, en alguns casos, haver de retrocedir alguns anys entre un apartat i un altre. En tot cas, no es deixa completament de banda la cronologia, ja que la biografia no deixa de ser una vida, els límits temporals de la qual són ben precisos en termes d'acció: el naixement i la mort. Aquestes fites, ocorregudes cap a 1390 i el 12 de setembre de 1459, respectivament, ofereixen el marc temporal dins el qual es mou aquest treball.

S'ha d'avisar que l'edat mitjana és una etapa problemàtica pel que fa a la biografia. Una de les principals dificultats es troba a l'hora d'abordar les fonts, perquè la metodologia biogràfica implica treballar amb una gran varietat de documentació, tant produïda pel mateix subjecte biografat com per altres persones que s'hi relacionaren o per organismes oficials.⁵⁷

54. Richard HOLMES, "The Proper Study?", *Mapping Lives. The Uses of Biography*, Peter FRANCE, William ST CLAIR (eds.), The British Academy, Oxford, 2002, p. 9.

55. Mark KINKEAD-WEEKES, "Writing Lives Forwards: A Case for Strictly Chronological Biography", *Mapping Lives...*, p. 235-253.

56. El pare Vilafranca indicava que les accions d'Antoni Cerdà *no es possible arreglarlas por orden cronológico*. Lluís de VILAFRANCA, *Primer ensayo para una biblioteca...*, f. 133r.

57. María Gloria NÚÑEZ PÉREZ, "La biografía en la actual historiografía contemporánea española", *Espacio, Tiempo y Forma. Serie V. Historia contemporánea*, 10 (Madrid, 1997), p. 408.

Tot aquest material permet fixar els episodis vitals del personatge.⁵⁸ En el cas de les biografies sobre figures medievals, l'escassetat de fonts és notable; només les persones més representatives —essencialment, reis i papes— produïren, en certa manera, una documentació suficient que permet abordar les seves vides amb relativa comoditat.⁵⁹ En el cas d'Antoni Cerdà, les notícies sobre ell es concentren en els seus darrers dotze anys de vida, quan esdevingué un personatge eminentment públic. Això vol dir que reconstruir el període anterior a la seva promoció dins la jerarquia eclesiàstica és una tasca extraordinàriament difícil.

Per documentar la biografia de Cerdà, una quinzena d'arxius i biblioteques han estat visitats. La recerca de fonts primàries ha estat un dels processos més intricats a causa de les peculiaritats del gènere biogràfic. La localització d'informació sobre un individu específic és una tasca altament entretinguda, perquè cal trobar l'acció concreta realitzada per una persona en particular, no documentar processos generals que es poden deduir a partir de sèries més o menys llargues de dades, com succeeix, per exemple, en els estudis quantitius. Aquestes dades, a més, estan disperses per arxius de diversos llocs del món.⁶⁰ La dificultat, doncs, no resideix només en la localització d'aquesta informació, sinó, i sobretot, en la determinació dels documents que poden aportar informació sobre el personatge. Per tot plegat, trobar “a single fact can take an hour, a month, years, or elude the seeker forever”.⁶¹ Les fonts primàries han estat complementades amb la bibliografia, que es relaciona a l'apartat corresponent, al final d'aquest volum. Un dels aspectes més destacats d'aquest treball és el diàleg constant entre els autors i la documentació. Es procura que aquest debat sigui educat i civilitzat, sense que les refutacions de les

58. Els historiadors que s'apropen al gènere biogràfic han de ser conscients de la impossibilitat de reconstruir la totalitat d'una vida humana. Robert F.W. SMITH, Gemma L. WATSON, “Introduction”, *Writing the Lives of People and Things, AD 500-1700. A Multi-disciplinary Future for Biography*, Robert F.W. SMITH, Gemma L. WATSON (eds.), Ashgate, Burlington, 2016, p. 2; Philip ZIEGLER, “Biography: the Narrative”, *Shaping Lives. Reflections on Biography*, Ian DONALDSON, Peter READ, James WALTER (eds.), The Australian National University, Canberra, 1992, p. 225-226: “I cannot express too strongly my belief that biographers must aim to embrace the totality of the subject's life. This aim is, of course, unattainable, but that is no excuse for not seeking to attain it”.

59. En alguns casos excepcionals, es poden utilitzar autobiografies, com és el cas de Jaume I o de Carles IV de Bohèmia. En tot cas, sempre han de ser manejades amb cura. Michael PRESTWICH, *Medieval People. Vivid Lives in a Distant Landscape from Charlemagne to Piero della Francesca*, Thames & Hudson, Londres, 2014, p. 11. Sobre l'ús de les autobiografies per part dels monarques medievals, vegeu Jaume AURELL CARDONA, *La historiografia medieval. Entre la historia y la literatura*, Publicacions Universitat de València, València, 2016, p. 47-72.

60. Per elaborar aquest treball, han estat visitats arxius i biblioteques de Palma, Lleida, Barcelona, Toledo, Roma, la Ciutat del Vaticà i Oxford. També s'ha contactat amb arxius de París, Messina i Madrid.

61. Paula R. BACKSCHEIDER, *Reflections on Biography*, Oxford University Press, Oxford, 1999, p. xvi. El factor de la sort juga un rol fonamental, des del moment que el foli o el registre en el qual apareix el personatge pot haver desaparegut o patit greus problemes de conservació que n'impossibilitin la lectura.

asseveracions efectuades pels autors precedents impliquin, en cap cas, un menyspreu cap a la seva activitat. El coneixement s'amplia a partir dels treballs de tots aquells que han investigat abans. Segur que, en el futur, es podran fer esmenes a aquestes pàgines.

Per acabar, s'ha d'aprofitar aquesta oportunitat per agrair públicament l'ajuda, els consells i el suport de família, amics i altres persones. Aquest llibre té l'origen en la tesi doctoral que, amb el títol *Antoni Cerdà (c. 1390-1459). Poder polític i promoció eclesiàstica a mitjans del segle XV*, va ser defensada a la Universitat de Lleida el 14 de maig de 2018. Per tant, s'han d'agrair molt sincerament la direcció, els suggeriments i l'amistat de la Dra. Karen Stöber i del Dr. Rafael Ramis, directors de la tesi, que cregueren en aquest projecte des del seu inici. La primera lectura del treball va ser realitzada pel Dr. Paul Freedman, el Dr. Riccardo Parmeggiani i el Dr. Antoni Mas, als quals s'agraeixen els comentaris i indicacions donats. I, com no pot ser d'una altra manera, donar les gràcies al Dr. Flocel Sabaté, a la Dra. Maria Barceló i a la Dra. Esther Martí, que constituïren el tribunal encarregat de llegir i jutjar la tesi doctoral, i que efectuaren valuosos suggeriments de millora, molts dels quals han estat introduïts en aquesta edició. També hi ha d'haver un record per a totes les persones que formen el Grup de Recerca Consolidat en Estudis Medievals "Espai, Poder i Cultura" de la Universitat de Lleida, en el marc del qual es va elaborar la tesi doctoral gràcies al finançament de la Secretaria d'Universitats i Recerca del Departament d'Economia i Coneixement de la Generalitat de Catalunya entre els anys 2015 i 2018. A més, la recerca també es va beneficiar dels projectes d'investigació "*Auctoritas. Iglesia, cultura y poder, s. XII-XV*" (HAR2012-31484) i "*Expresividad, sentimiento y emoción (siglos XII-XV)*" (HAR2016-75028-P), finançats pel Ministeri d'Economia i Competitivitat; els treballs finals formen part del projecte "*El poder vivido en la Baja Edad Media: percepción, representación y expresividad en la gestión y la recepción del poder*" (PID2019-104085GB-I00), finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació.

No oblidar els companys i amics de Lleida, que convertiren l'estada a la ciutat del Segre en una grata experiència. També s'ha de destacar la bona disposició de Manuel Ripoll, que facilità l'accés a la seva biblioteca particular. Una menció a part la mereix el Dr. Pere Fullana, que em donà a conèixer Antoni Cerdà i és, en part, culpable d'aquesta recerca. També he de tenir un record especial per a na Mari, sense la qual la redacció d'aquest text hauria estat extremadament feixuga, i per a na Maribel, pel seu suport moral durant la conversió de la tesi en aquest llibre. I, per descomptat, a la meva família, sense la qual una investigació d'aquestes característiques no hauria estat possible.

Aquest llibre ha estat publicat amb l'ajuda de:

© del text: Albert Cassanyes Roig, 2022
© imatge de coberta: Moiré (www.moire.com)
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2022
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
editorial@pageseditors.cat
www.pageseditors.cat
Primera edició: novembre de 2022
ISBN: 978-84-1303-422-5
DL: L 853-2022
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L

◀ imprès a **Lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.